

Stinas

artiklar 11

INNEHÅLL

3 Skrivare & Kodning

4 Toppdomäner

5-7 Kuwait

8-11 Qatar

12-16 Bahrain

17-21 Potatis

22-25 Ris

26-27 Majs

28-31 Pasta

32-33 Pärlor

34-35 Plast

Skrivare

En bläckstråleskrivare fylls på med lösa bläckpatroner innehållande skrivarbläck.

Vid utskrift sprutas bläcket ut i munstycket.

En nackdel på äldre bläckstråleskrivare var att bläcket i patronerna eller munstycket ofta torkade ut, så man fick byta ofta, vilket blev dyrt.

I en laserskrivare överförs färgpulvret till pappret med hjälp av statisk elektricitet, därefter smälts det fast. En laser används för att rita upp den elektriska bilden av utskriften på bildöverföringstrumman.

En laserskrivare skriver i allmänhet ut billigare per sida och betydligt snabbare.

Nyare laserskrivare kunde också skriva ut i färg, så att man kunde skriva ut grafik och andra bilder i vackra färger.

Kodning

För att fylla en internetsida med text skriver man in kod som bygger på 1:or och 0:or.

Inget självklart för vem som helst.

Men den som växte upp på 90-talet fick genom den första chattcommunityn Lunarstorm lära sig både html – hur texten skulle se ut – och hexadecimala färgkoder – vilken exakt färgnyans man ville ha. Det senare har jag idag användning för när jag gör tidningen.

De hexadecimala färgkoderna hjälper mig att få exakt rätt färgnyans från antingen något jag tidigare skapat själv eller med hjälp av kod angiven för t. ex. ett hockeyslags exakta tröj-färger.

Det finns flera färgkoder.

Antingen Hex som i det här fallet. Då är koden en kombination av siffror och bokstäver. Om det inte handlar om grundfärger, då är det samma.

Eller RGB. Det är tre nummer som anger färgbalansen mellan röd, gul och blå.

Samma sak där – en grundfärg har samma siffror.

KÄLLA: internetmuseum.se

Toppdomäner

.ad: Andorra
.al: Albanien
.at: Österrike Austria
.ax: Åland (Finland) .al och .ad upp-
tagna
.az: Azerbajjan
.ba : Bosnien och Hercegovina
.be : Belgien
.bg : Bulgarien
.by: Belarus Byelorussia
.ch: Schweiz
.cy: Cypern
.cz: Tjeckien Czech
.de: Tyskland Deutschland
.dk: Danmark
.ee: Estonia Eesti
.es: Spanien España
.fi : Finland
.fo : Färöarna (Danmark) Føroyar
.fr : Frankrike
gg: Guernsey .gu, .gs, .gy upptagna
.gl : Grönland (Danmark)
.gr : Grekland
.hr : Kroatien Hrvatska
.hu : Ungern Hungary
.ie : Irland Ireland
.is : Iceland Ísland
.it : Italien

.je : Jersey
.li : Liechtenstein
.lt : Litauen
.lu : Luxemburg
.lv : Lettland Latvia
.mc : Monaco
.md : Moldavien
.me : Montenegro
.mk : Nordmakedonien Makedonija
.mt : Malta
.nl : Nederländerna
Första aktiva utanför USA.

.no : Norge
.pl : Polen
.pt : Portugal
.ro : Rumänien Romania
.rs : Serbien
.ru : Ryssland Russia
.se : Sverige
.si : Slovenien
.sk : Slovakien Slovensko
.su : Sovjetunionen
Används fortfarande.
.tr Turkiet
.ct.tr och .nc.tr Norra Cypern
.ua Ukraina
.uk Storbritannien
.va Vatikanstaten

Kuwait

Kuwait, formellt Staten Kuwait är en stat på Arabiska halvön vid nordvästra Persiska viken som gränsar mot Saudiarabien och Irak.

Huvudstad är Madīnat al-Kuwayt (staden Kuwait). Landet blev en självständig stat 1961.

Historia

Det område som utgör det nuvarande Kuwait har genom tiderna varit en del av flera storväldn: kalifatet i Bagdad och Mongoliska riket. Under den arabiske shejken Sabah I bin Jaber blev Kuwait från 1700-talet dock i praktiken oberoende. Än idag kommer Kuwaits härskare från huset Sabah, ättlingar till Sabah bin Jaber. Då osmanerna hotade att skärpa kontrollen över området 1899 vände sig Kuwait till Storbritannien för stöd och omvandlades därefter till ett protektorat med hög grad av inre självstyre fram till självständigheten den 19 juni 1961.

Självständigheten bestreds av Irak som hävdade att landet tillhörde Irak och hotade med invasion men med brittiskt stöd kunde detta avvärjas. Efter att ha varit allierat med Irak under Iran–Irak-kriget till krigets slut 1988 (till stor del på grund av önskan av irakiskt beskydd mot det shiitiska Iran), blev Kuwait invaderat av Irak i augusti 1990 och en irakisk guvernör tillsattes. En av USA ledd FN-allians drev tillbaka de irakiska trupperna i februari 1991 och återinsatte emiren. Detta krig kallas ofta för Gulfkriget eller Kuwaitkriget. Kuwait har i äldre tider varit bebott av olika stammar som drivit handel utmed färdvägen till och från Indien.

Portugisiska sjöfarare och köpmän som följde Vasco da Gama på 1400-talet var de första européer som slog sig ner i Kuwait. De första egentliga invånarna var emellertid arabiska nomader, som kom 300 år senare och grundade staden Kuwait, som blev centrum för handeln i persiska viken. Redan på 1700-talet livnärde sig befolkningen även av att sälja de pärlor som man tog upp i Persiska viken. Pärldykarna konkurrerades dock ut på 1930-talet av den japanska pärlodlingen som då starkt utvecklades vilket gjorde att landets ekonomi försvagades. Genom sin naturtillgång på råolja har Kuwait emellertid under de senaste 50 åren blivit ett av de rikaste länderna på den Arabiska halvön.

Geografi

Kuwait består mest av öken, med små nivåskillnader. Klimatet är torrt och varmt. I norra delen av Persiska viken utanför Kuwaits kust finns ett antal öar; störst är Bubiyan vilken nämns som ett av de femton områden som omfattar det som kallas "mänsklighetens vagg". De viktigaste städerna är huvudstaden Kuwait, Salmiya och Hawalli.

Lägsta punkt: Persiska viken (110 m)

Naturtillgångar: Råolja (bensinstationsföretaget Q8 blir Kuwait på engelska), fisk, räkor

Politik och internationella relationer

Landet är en konstitutionell monarki där emiren av Kuwait är statschef men både han och parlamentet besitter lagstiftande befogenheter enligt författningen. Emiren utser en premiärminister varav samtliga hittills har kommit från den regerande ätten. Parlamentet (Majlis al-Umma) består av 50 ledamöter som väljs i val vart fjärde år. På grund av konflikter mellan emiren och parlamentet har det senare vid flera tillfällen upplösts varpå emiren styrts med dekret, senast i december 2011. Både Författningdomstolen och emiren har rätt att lösa upp parlamentet.

Eftersom kuwaitiskt medborgarskap är mycket begränsat är det en minoritet av landets invånare som har möjlighet att rösta i val. Andelen fördubblades dock när

Kuwait införde kvinnlig rösträtt 2005. Sedan 2009 kan kuwaitiska kvinnor ansöka om pass utan sin mans underskrift.

Landets utrikes- och säkerhetspolitik bygger på försök att upprätthålla goda relationer med de tre stora grannarna Irak, Iran och Saudiarabien. Med Saddam Hussein ur bilden återupptog Kuwait diplomatiska förbindelser med Irak 2008.

Kuwait har därefter eftersträvat normaliserade relationer genom att bl.a. efterskänka delar av krigsskadeståndet från Iraks invasion 1990 och stödja stabiliseringssträvandena i Irak.

Kuwait är även en viktig bundsförvant till USA. Efter att den USA-ledda koalitionen 1991 satte stopp för den irakiska invasionen av Kuwait har USA haft en permanent militär närvaro i landet. USA har fortfarande omfattande militärbaser i Kuwait, som fungerar som ett transitområde och logistisk bas för amerikanska trupper.

Kuwait är en viktig partner till Nato och är tillsammans med Bahrain de enda länderna i gulfen med statusen "major non-NATO ally". Kuwait stödjer den USA-ledda koalitionen mot Islamiska staten.

Administrativ indelning

Kuwait är indelat i 6 provinser (arabiska: muhafazah).

Ekonomi

Kuwait är en liten, rik och nrelativt öppen ekonomi med en bevisad råolja-reserv på 96 miljarder fat – 10% av världsreserven. Petroleum står för 95% av exportinkomsten och 80% av statsinkomsten. Kuwaits klimat begränsar jordbruksutvecklingen.

Följaktligen är landet beroende nästan helt och hållet av livsmedelsimport förutom vad gäller fisk.

Ungefär 75% av vattnet som används måste destilleras eller importereras.

Högre oljepriser gav ett budgetöverskott på 6,7 miljarder kuwaitiska dinarer, eller cirka 181 miljarder svenska kronor, år 2005.

Kuwait fortsätter sin diskussion med utländska oljebolag för att skapa områden för produktion i norra delen av landet.

Tillverkningsindustrin är liten och domineras av oljerelaterade industrier.

Tjänstesektorn är en större och växande del av ekonomin.

Gästarbetare från främst Asien och de arabiska grannländerna utgör en stor del av Kuwaits arbetskraft.

Cirka 80% av alla kuwaitiska medborgare arbetar i den offentliga sektorn, medan den privata sektorn domineras av utlänningar.

Lönenivån i den offentliga sektorn har nästintill fördubblats sedan finans-krisen bröt ut 2008.

Trots kuwaitiska ansträngningar att öka andelen kuwaitier aktiva i den privata sektorn, bland annat genom

att toppa upp lönerna från statligt håll, fortsätter andelen utlänningar att öka.

Omkring 80% av Kuwaits befolkning är araber; de icke-kuwaitiska araberna består av en stor grupp egyptier och statslösa araber, lokalt kallat Bidoon. Andra stora grupper av gästarbetare är indier, bangladesher, pakistaner och filippiner. Kuwait hade förut en stor palestinsk befolkning,

men de flesta blev utvisade efter Yassir Arafats stöd till Irak under Iraks ockupation av Kuwait. Det officiella språket är arabiska, men engelska är vanligt.

Religion

Islam är statsreligion i landet och den tro som nästan samtliga kuwaitiska medborgare bekänner sig till, 60-70% är sunnimuslimer. På grund av de kyliga relationerna med närliggande Iran förekommer social stigmatisering och diskriminering mot den shiamuslimska minoriteten.

Det stora antalet gästarbetare i landet har resulterat i betydliga religiösa minoriteter varav omkring 600 000 hinduer, 450 000 kristna, 100 000 buddhister och 10 000 sikher.

Religionsfriheten är begränsad; kristna som tillhör samfund erkända av regeringen tillåts förvalta egna gudstjänstplatser, en rätt som inte tillerkänns medlemmar av de icke-abrahamitiska religionerna även om dessa i praktiken kan utöva sin religion privat förutsatt att ordningsregler och förbudet mot proselytism iakttas.

Qatar

Huvudstad och största stad Doha
Officiellt språk Arabiska
Statsskick Absolut monarki
Emir Tamim bin Hamad Al Thani
Premiärminister Khalid bin Khalifa
bin Abdul Aziz Al Thani

Självständighet från Storbritannien
Erkänd 3 september 1971

Area
Totalt 11 586 km² (162:a)
Vatten (%) 0 %

Befolkning
2016 (juli) års uppskattning
2 258 283 (139:e)

2010 års folkräkning 1 699 435
Befolkningstäthet 195 inv./km²
(95:e)

Valuta Qatarisk rial (QAR)
Tidszon UTC+3
Högsta punkt Qurayn Abu al Bawl,
103 m ö.h.
Nationaldag 18 december
Nationalitetsmärke Q

Landskod QA, QAT, 634
Topppdomän .qa
Landsnummer 974

Qatar, formellt Staten Qatar, är ett emirat som består av en halvö vid Persiska viken på Arabiska

halvöns nordöstkust. Landet gränsar i söder till Saudiarabien och har även havsgräns mot Bahrain.

Historia

Tidig mänsklig bosättning i området har dokumenterats från 7500 år sedan.

Arkeologiska utgrävningar indikerar att invånarna hade kontakt med Ubaidcivilisationen i Tvåflodslandet kring 5000-4000 år f.Kr.

Området utgjorde en del av ett stort handelsnätverk kring Persiska viken från 3000 år f.Kr och framåt.

Qatar var en del av det sassanidiska Perserriket kring 200-talet men i början av 600-talet lät den sista hedniske härskaren av angränsande Bahrain områdets invånare konvertera till islam.

Mot slutet av 1700-talet annekterades Qatar i stort av Bahrain men 1871 pressade guvernören av Bagdad, Midhat Pascha, den inhemska härskarfamiljen Al Thani att underkasta sig turkisk överhöghet och Qatar blev en del av Osmanska riket.

Qatar hamnade gradvis i Storbritanniens inflytandesfär från 1892 men förblev formellt en del av Osmanska riket till 1913. 1916 blev landet ett brittiskt protektorat. Landet blev självständigt den 3 september 1971

och valde, tillsammans med Bahrain, att inte ingå i Förenade Arabemiraten som de andra fördragsstaterna vilka fick sin självständighet samtidigt.

Geografi

Qatar är en 16 mil lång halvö som sticker ut i Persiska viken från Arabiska halvöns östkust samt några mindre öar runt omkring denna.

Landet gränsar bara till Saudiarabien. Mycket av landet består av lågt slättland som täckts med sand. I sydöst ligger "Inlandshavet", ett område täckt av sanddyner som omger vikens inströmning.

Den högsta punkten i Qatar finns i Jebel Dukhan, som är en låg kedja av kalkstenskullar, från Zikrit genom Umm Bab till den södra gränsen. Den högsta punkten når cirka 100 m ö h. Det här området innehåller också Qatars huvudsakliga oljetillgångar på land.

Administrativ indelning

Kommuner

Sedan 2004 är Qatar indelat i 7 kommuner Madinat ash Shamal, Al Khor, Umm Salal, Al Daayen, Al, Rayyan, Doha, Al Wakrah

För statistiska ändamål är kommunerna indelade i 98 zoner, som i sin tur är indelade i kvarter ("blocks").

Politik

Qatar är en absolut monarki där den verkställande, lagstiftande och dömande makten i stort utövas av emiren. Landet har ett enkammarparlament, Rådgivande församlingen, där samtliga ledamöter utses av emiren. Enligt 2003 års författning ska 30 av totalt 45 ledamöter vara folkvalda men i juni 2013 meddelades att det planerade parlamentsvalet skjuts upp på obestämd tid.

Regeringen, Ministerrådet, utses av emiren och har befogenhet att föreslå lagar som parlamentet har begränsat inflytande att påverka.

Utrikespolitik

Sedan självständigheten 1971 har Qatar haft en västvänlig utrikespolitik men expanderat sina diplomatiska relationer till andra regioner och varit aktivt deltagande i många internationella organisationer såsom Opec, Arabförbundet och Gulfrådet.

Landet har på senare år haft en allt mer framträdande roll i regional politik som medlare i konflikter och finansiär av projekt i utlandet.

Bildandet av tv-kanalen Al-Jazira 1996 var ett stort steg för Qatars internationella prägel. Al Udeid flygbas väster om huvudstaden är en av USA:s främsta militärposteringar i regionen och landet samarbetade med amerikanerna i deras krig i Irak och Afghanistan.

Rättsväsende

Qatars rättssystem består främst av två instanser för brottmål respektive civilmål samt ett mindre antal särskilda domstolar.

Allmänna shariadomstolar avskaffades 2003 men religiösa normer och traditioner utgör fortfarande grunden för all lagstiftning och tillämpas i synnerhet i familjerätt, arvsrätt och straffrätt.

Jämfört med de mest konservativa arabländerna, såsom Saudiarabien och Kuwait, har Qatar förhållandevis liberala lagar.

Efter att den förre emiren i Qatar, Hamad bin Khalifa, kom till makten 1995 har landet genomgått en liberalisering och modernisering. Exempelvis finns det inte längre några klädeslagar för vare sig kvinnor eller män. Qatars lagar tillåter också alkoholhaltiga drycker i viss utsträckning, men barer och pubar finns enbart på dyra hotell, till skillnad från Dubai (Förenade arabemiraten) och Bahrain, där nattklubbar och liknande är helt lagliga.

Mänskliga rättigheter

Flera organisationer bedömer att det finns en avsaknad av mänskliga rättigheter i Qatar. Ett exempel är de hundratusentals, främst sydasiatiska, migrerande arbetare som enligt Human Rights Watch tvingas arbeta under slavliknande förhållanden.

Ekonomi

Innan oljan i landet upptäcktes fokuserade de ekonomiska aktiviteterna i landet runt fiske och pärljakt. Efter att den japanska pärlan kom på marknaden under 1920- och 1930-talen sjönk dock Qatars pärlindustri. Under 1940-talet upptäcktes oljan, vilken helt och hållet förändrade landets ekonomi.

Qatars nationalinkomst kommer främst från olje- och naturgasexport. Landet har ytterligare 2,4 km³ olja att ge.

Qatars levnadsstandard och rikedom går att jämföra med den i Västeuropa. I Qatar finns ingen inkomstskatt, och är ett av de två länder i världen som har lägst skatter.

Qatar försöker i dagsläget stimulera den privata sektorn, för att utveckla en "vetenskapsekonomi", som inte ska vara lika beroende av oljan och naturgasen.

2004 etablerades en vetenskapspark som ska attrahera teknologibaserade företag och entreprenörer från både andra länder och inom Qatar.

Tv-kanalen al-Jazira har sin bas i Qatar. Qatar Airways är Qatars internationella flygbolag. Det flyger till 150 destinationer (2018) över hela världen, bl. a. med Airbus A340-600.

Majoriteten av Qatars invånare är arbetskraft från andra länder, i oljeindustrin.

Många av arbetarna kommer från Sydasiens och från fattigare angränsande arabländer. Eftersom dessa främst är män har Qatar en mycket skev könsfördelning, med 3,1 män per kvinna (folkräkning 2010).

Folkmängden mer än fördubblades mellan folkräkningarna 2004 och 2010. 2010 var invånarantalet 1 699 435 invånare, varav nästan hälften i huvudstaden Doha och den största delen av de övriga invånarna i förorter. Andelen män var nästan 76% 2010. 2011 utgjorde qatariska medborgare endast 15% av landets totala befolkning.

Arabiska är officiellt språk men många förstår engelska.

Religion

Islam är statsreligion. 90% av medborgarna är sunnimuslimer som hör till wahhabismen, som dock utövas mindre strikt i Qatar än i ursprungslandet Saudiarabien. Det stora antalet gästarbetare i landet har resulterat i betydliga religiösa minoriteter; en uppskattning gjord av Pew Research Center 2010 visar att cirka 67,7% av den totala befolkningen är muslimer, 13,8% kristna, 13,8% hinduer, 3,1% buddhister och resterande övriga.

Idrott

2010 vann Qatar omröstningen om vilket land som skulle anordna fotbolls-VM 2022. 2011 blev det klart att Qatar även skulle arrangera handbolls-VM 2015. Cykel-VM arrangerades i Doha 2016. Qatar höll WTA Tour Championships 2008 och 2010, samt Asiatiska mästerskapet i fotboll 2011. Doha lämnade bud på sommar-OS 2016 och 2020, men fick det inte.

Bahrain

Bahrain, eller Bahrein (motsvarande arabiskans uttal), formellt Konungariket Bahrain, är en östat belägen i Persiska viken med cirka 1,4 miljoner invånare. Landet består av 33 öar, varav den största, Bahrain, utgör cirka 7/8 av totala ytan och där även huvudstaden Manama ligger. Bahrain har havsgräns mot Qatar och Saudi-arabien.

Hawaröarna strax väst om Qatar tillhör Bahrain.

Bahrain är formellt en konstitutionell monarki med ett tvåkammarparlament.

USA har en militärbas för sin femte flotta i Manama.

Historia

Förhistoria till medeltid

Runt 3000 år f.Kr, då bronsåldern inleddes i Främre Orienten, var Bahrain del av en högkultur som troligtvis motsvarar det sumererna kallade Dilmuns trädgård och som var knutpunkt för handel med Induskulturen i öster och Tvåflodslandet i väster.

Utgrävningarna vid Qal'at al-Bahrain visar fornlämningar från runt 2000 år f.Kr och vad som kan ha varit huvudstaden i Dilmuncivilisationen.

Bahrains välstånd och betydelse minskade kraftigt i och med att Mesopotamiens handel, som en direkt följd av Induskulturens sammanbrott, bytte geografisk riktning. Från runt 500-talet f.Kr kontrollerades Bahrain av det akemenidiska Perserriket och från runt 200 f.Kr tillhörde ön Partien och var ett centrum för handeln i Persiska viken.

På Alexander den stores tid ingick ön, av grekerna kallad Tylos, i den grekiska kultursfären och Zeus tillbads i formen av den arabiska solguden Shams. Enligt traditionella muslimska källor sände profeten Muhammed ett sändebud till öns härskare Munzir ibn Sawa Al Tamimi år 628 varefter rikets befolkning konverterade till islam.

Tidig modern tid

Bahrain var under långa perioder under persiskt inflytande fram till att Kungariket Portugal erövrade ön 1521. 1602 drevs portugiserna ut av shah Abbas I av det safavidiska Persien och ön hörde återigen till Persien fram till 1783, men styrdes de facto av arabiska nomadstammar.

1717 och 1738 invaderades ön av Oman. Under 1800-talet skedde återigen invasioner av dels omanierna och dels det saudiska Emiratet Diriyah. Genom ett fördrag, General Maritime Treaty, som slöts med kustschejkerna 1820 erkände britterna stammen Al Khalifa som legitima härskare av ön Bahrain. Efter att Muhammed Ali av Egypten på uppdrag av Höga porten hade krossat det saudiska riket på Arabiska halvön 1830 krävde han tribut av Bahrain, vars schejk Abdul al-Khalifa i brist på stöd från vare sig Persien eller Storbritannien tvingades att underkasta sig de egyptiska kraven.

Modern tid

1860 hotades Bahrain istället av Storbritannien och schejk Mohammad bin Khalifa al-Khalifa sökte skydd hos den persiska fursten av Fars samt Osmanska rikets guvernör i Bagdad. Båda erbjöd sitt stöd till schejken, men i slutändan uteblev den militära assistansen och 1861 tvingades schejken underkasta sig brittiskt beskydd. Fram till 1867 styrde familjen Al Khalifa också över angränsande Qatar. Bahrain ingick i de s k Fördragsstaterna som var ett brittiskt protektorat upprättat 1892.

Efterhand växte oppositionen mot det brittiska styret sig allt starkare. Samtidigt blev Bahrain ett viktigt område genom den olja som på 1930-talet börjat utvinnas här. 1968 beslöt sig britterna att dra tillbaka sina trupper från Bahrain. Iran gjorde anspråk på Bahrain men accepterade Bahrains självständighet sedan en folkomröstning uttalat sig för denna.

När protektoratet upplöstes i självständiga småstater den 15 augusti 1971 valde Bahrain och Qatar (samt under några månader även Ras al-Khaimah) att inte ansluta sig till den nya förbundsstaten Förenade Arabemiraten. 1973 fick landet sin första författning och i december samma år hölls de första parlamentsvalen. Två år senare införde emiren Isa bin Salman al-Khalifa undantagstillstånd, upplöste Nationalförsamlingen och upphävde författningen. Som resultat av Iran-Irak-kriget på 1980-talet var Bahrain med att bilda Gulfstaternas samarbetsråd med övriga arabiska grannländer.

1981 genomfördes ett misslyckat kupp försök av muslimska fundamentalister riktat mot emiren.

Landet deltog i koalitionen mot Irak i Kuwaitkriget och 1991 slöts ett militärt samarbetsavtal med USA.

1992 genomfördes vissa reformer för att öka folkets medbestämmande. Samtidigt hade oroligheterna ökat bland den shiitiska majoriteten i landet.

En ny, mer demokratisk författning infördes 2002 och de första allmänna valen hölls. Makten ligger trots det i huvudsak kvar hos den sunnidominerade regimen.

Allvarliga oroligheter bröt ut i samband med den arabiska protestvågen 2011 och har sedan fortsatt.

Geografi

Bahrain ligger i Bahrainviken i Persiska viken, mellan Saudiarabien och Qatar. Riket består av ön Bahrain och 32 andra öar, dels runt Bahrain (de största är Jazirat al-Muharraq och Umm an-Na'san), dels Hawaröarna nära Qatars kust. Bara sex av öarna är bebodda.

Huvudön Bahrain är 48x18 kilometer och är uppbyggd av kalksten, sandsten och mörgel.

Den högsta punkten är Jabal ad Dukhän som ligger 135 m ö h mitt på Bahrainön. Ön består till 90% av öken, men i söder och sydväst finns sandslätter och marskland. Ön är omgiven av korallrev.

Klimat

Klimatet är hett och torrt i Bahrain med en årsnederbörd på knappt 100 millimeter. Nederbörden kommer om vintern och våren. Trots den sparsamma nederbörden har Bahrain stora (men minskande) reservoarer av grundvatten.

Medeltemperaturen är 17 °C i januari och 34 °C i augusti. De varmaste månaderna är augusti och september då temperaturen kan stiga till 40 °C.

Administrativ indelning

Bahrain består av 4 guvernement. T.o.m. 3 juli 2003 var Bahrain indelat i 12 kommuner.

Huvudstadsguvernmentet (al-'Asimah)

Muharragguvernmentet (al-Muharaq)

Norra guvernementet (ash-Shamaliyah)

Södra guvernementet (al-Janobiyah)

Politik och internationella relationer

Bahrain är en konstitutionell monarki där kungen av Bahrain utövar mycket stor makt enligt 2002 års författning. Kungen utser landets premiärminister samt övriga i regeringen, är högsta befälhavare och leder domstolsväsendet. Landet har ett tvåkammarsparlament, Nationalförsamlingen, där kungen utser samtliga ledamöter till överhuset medan ledamöter i underhuset väljs i allmänna val var fjärde år. Politiska partier tillåts men den shiamuslimska oppositionen har tidigare bojkottat parlamentet i protest mot vad man uppfattar vara manipulerad valkretsindelning för att begränsa dess inflytande.

Kungen av Bahrain, fram till 1999 titulerad emir, är överhuvud för den styrande dynastin Al Khalifah. Den sittande monarken är Hamad ibn Isa al-Khalifah.

Premiärministern, den nuvarande kungens farbror Khalifah ibn Sulman

al-Khalifah, har varit regeringschef oavbrutet ända sedan 1971 och är därmed den regeringschef som suttit på sin post längst i världen.

Bahrain är av tradition nära knutet till Saudiarabien. Landets enda landlänk är en bro till det stora grannlandet. Relationen till Iran är komplicerad och anklagelser om iransk inblandning i Bahrains inre angelägenheter har intensifierats. Efter att en diplomatisk konflikt flammade upp mellan Iran och Saudiarabien i början av januari 2016, valde Bahrain, liksom Saudiarabien och Sudan, att bryta de diplomatiska förbindelserna.

Sedan september 2014 ingår Bahrain i den internationella koalitionen flygangrepp mot Islamiska statens fästet i Syrien och sedan mars 2015 även i den saudileda offensiven mot Huthi-rebeller och andra grupper i Jemen.

Bahrain är också hemmahamn för USA:s femte flotta och i december 2014 tillkännagav Storbritannien planer på att bygga en brittisk flottbas – Mina Salman Port – i arablandet.

Revolten 2011

Som en följd av jasminrevolutionen i Tunisien och övriga revolter runt om i arabvärlden som utgjorde arabiska våren inleddes i februari 2011 även demonstrationer i Bahrain.

Protesterna syftade inledningsvis till att uppnå större politisk frihet och jämlikhet för den shiitiska majoriteten i landet men utvidgades till att kräva ett slut på monarkin.

Myndigheterna reagerade med massarresteringar och slog våldsamt ner alla protestyttringar samtidigt som militärstyrkor från grannländerna i Gulfstaternas samarbetsråd skickades för att bistå kungahuset. Trots löften från bl. a. kronprinsen om reformer rapporterade Amnesty International i april 2012 att tortyr av arresterade demonstranter fortsatte.

Ekonomi

Petroleum är Bahrains viktigaste exportprodukt och står för 60% av statens inkomster.

Landets välstånd grundar sig på goda olje- och naturgasfyndigheter och Bahrain blev Mellanösterns första stora exportör av olja.

Denna upptäcktes 1932 och utnyttjades främst av amerikanska företag men förstatligades senare. Här finns ett av regionens största raffinaderier, som även tar emot saudiarabisk olja.

Landet har försökt bredda sitt näringsliv och bli ett finanscentrum i arabvärlden, för att locka utländska investeringar tas ingen inkomstskatt eller bolagsskatt.

Förutom oljeindustrin finns bl. a. aluminiumverk, skeppsvarv för oljetankers och den stora frihamnen Mina Sulman. USA:s femte flotta är baserad i Manama och drygt 6000 amerikanska soldater tjänstgör i landet. 2004 slöt Bahrain ett frihandelsavtal med USA.

I norr finns konstbevattnat jordbruk (dadlar, frukt och grönsaker).

*Med oljeinkomsterna har en social välfärdsstat skapats, som bland annat ger fri sjukvård och undervisning för alla medborgare. Oljan börjar dock ta slut vilket är ett allvarligt hot mot Bahrains ekonomi. Man satsar hårt på turism och år 2004 öppnades landets racerbana, Bahrain International Circuit, ritad av den tyska banarkitekten Hermann Tilke. Banan arrangerar bl. a. Bahrains Grand Prix i Formel 1 och före oroligheterna 2011 besökte runt 40 000 personer om året landet för att se tävlingarna.

Vid den senaste folkräkningen den 27 april 2010 uppgick befolkningen till 1 234 571 invånare (varav 768 414 män och 466 157 kvinnor).

Invånartalet i Bahrain uppskattades i juli 2017 av The World Factbook till 1 410 942 invånare, av FN (befolkning den 1 juli 2016) till 1 397 000, av IMF till 1 700 000 (för 2017) samt av Världsbanken (juli 2016) till 1 425 171 invånare. En officiell befolkningsprognos utgiven 2013 av Bahrains statistikbyrå beräknade befolkningen till 1 451 200 invånare i juli 2017, och att befolkningen skulle öka till 2 247 600 invånare i juli 2032.

I folkräkningen 2010 hade Bahrain en befolkning på över 1,2 miljoner invånare varav runt 560 000 var bahrainska medborgare (46%) och 660 000 utlänningar (54%), varav den absoluta merparten gästarbetare.

Landet är ett av de mest tätbefolkade i världen. Större delen av Bahrains befolkning bor i någon av de två största städerna, Manama och Muharraq. Till de större minoriteterna hör européer och sydostasiater. Det finns också en stor persisk minoritet, varav vissa härstammar från släkt som har bott i landet sedan medeltiden medan andra har flyttat dit i samband med den iranska revolutionen och Iran-Irak-kriget.

Arabiska är officiellt språk men de flesta förstår också engelska.

Religion

Islam är statsreligion och den tro som nästan alla bahrainier bekänner sig till, cirka 65-75% är shiamuslimer. Cirka 98% av alla bahrainska medborgare bekänner sig till islam. Av den totala befolkningen är 70% muslimer.

Bahrains författning slår ej fast religionsfrihet men individers möjlighet att utöva sin religion respekteras i allmänhet av myndigheterna.

Härskarfamiljen Al Khalifa och det ledande skiktet i samhället är sunni-muslimer och många ur den shiamuslimska majoriteten känner sig diskriminerade av de styrande. Shiitiska präster behandlas strängt, gudstjänster kan censureras och sunni-muslimer åtnjuter i praktiken fördelaktig samhällsstatus.

Potatis

Potatis är en typisk rotfrukt. Potatisen, som är en stamknöl, har en särställning bland rotfrukter i egenskap av svensk basföda under de senaste århundradena.

Potatis (*Solanum tuberosum*) är en art som tillhör familjen potatisväxter. Potatis är också den allmänna benämningen på växtens rotfrukt som är stapelföda i stora delar av världen. Växten förekommer vilt i Sydamerika, där även flera snarlika arter odlas. Inom familjen potatisväxter finns även flera andra arter som odlas som föda, däribland tomater och paprika.

De tre största potatisproducerande länderna 2020 var Kina (79 miljoner ton), Indien (51 miljoner ton) och Ukraina (21 miljoner ton).

Alla delar av potatisväxten ovan jord är giftiga för människan på grund av sina höga halter av solanin.

Potatisen är en flerårig ört med parflikiga blad. I länder med kalla vintrar, som Sverige, fryser den bort och blir

därför inte mer än ettårig. Plantan blir 3-8 dm hög och dess ovanjordiska delar är giftiga. Framför allt frukten – ett tomatliknande bär med många små, njurformade frön – som utvecklas ur den vita, rosaröda, gula eller blå blomman. Som skydd mot svampangrepp och bakterier innehåller potatisväxten, förutom stamknölna, ämnet solanin som är giftigt för både människor och djur.

Stamknölna

De ätbara stamknölna växer under mark och är oftast vita, gula eller rosa. Skalet kan variera mer i färg. Skalet går att äta om man rengör det ordentligt. I skalet finns många näringsämnen, men miljögifter ansamlas också lätt där. Om knölna utsätts för solljus börjar skalet producera klorofyll och blir då grönt. Samtidigt produceras solanin, så gröna potatisar ska inte ätas.

Näringsvärde

Potatisen är näringsrik. Näringsvärde per 100 g, cirka:

Energi 306 kJ (73 kcal).

Vatten 79,6 g. Protein 1,8 g

Kolhydrater 16 g. Fett 0,1 g

Kostfiber 1,4 g. Kalium 468 mg

C-vitamin 11 mg.

Giftighet

Utsätta den för solljus blir potatisen grön av klorofyll. Ämnet är inte farligt i sig, men ljus ökar även produktionen av två glykoalkoloider,

solanin och chakonin. De finns naturligt i potatis som inte utsatts för ljus. Ämnena är potatisens skydd mot bakterier, svamp och insekter.

Jag har alltid lärt mig att grön potatis ska slängas. För skadefri potatis med groddar räcker det med att ta bort groddarna.

En del matbutiker slarvar med förvaringen av potatis, vilket kan ge förhöjd gifthalt.

Namn

Namnet potatis kommer via engelska potatoes från spanskans "patata", en sammanblandning av namnet på sötpotatis 'batata', (*Ipomoea batatas*) och 'papa', det vanligaste namnet på potatis i spansktalande länder.

Regionalt kallas potatis jordpäron (både i singular och plural).

Även jordpära, jordpäror och jordpärer. Från tyskans erdbirne.

Franska pomme de terre betyder ordagrant "jordäpple". Ibland säger man t.o.m. bara pomme (äpple), som i pommes frites ("friterade äpplen").

På tyska heter det "kartoffel(n)".

Den tyska påverkan på svenskan var mycket stor vid denna tid och i södra Sverige, särskilt i Skåne, kallas de därför även pantofflor (från lågtyskans 'Pantüffel') men även knudor – "knuta" i betydelsen 'knöl'.

Groddarna kallas ibland för ögon.

Ursprung

Potatis, en av världens viktigaste basfödor, kommer från Sydamerika, där den har odlats sedan år 8000 f.Kr. "Upptäcktes" i Peru 1530 av spanjoren Gonzalo Jiménez de Quesada, som 1539 tog den till Spanien.

Det dröjde länge innan potatisen började användas mer allmänt i Europa. I Storbritannien kunde inte rekommendation från 1663. besegra den allmänna fördomen. Även på Europas fastland dröjde det innan potatisen fick större användning, trots att den sedan 1616 syntes i kungliga sammanhang. På många håll i Frankrike ansågs den vara giftig, de tyska bönderna ville inte veta av nyheten. Det var först i början av 1700-talet som potatisen började odlas mer allmänt för nyttans skull, Storbritannien gick i spetsen.

Svensk historia

1658 planterade Olof Rudbeck potatis i Uppsala botaniska trädgård, som då låg i den nuvarande Linnéträdgården. Efter det förekom potatisen i en och annan finare trädgård som prydnadsväxt, för blommornas skull.

Jonas Alströmer var den förste svensk som odlade potatisen för dess nytta. Han började odla 1724 på sin egendom Nollhaga nära Alingsås, där potatis där fortfarande kallas för "nollor". Efter 3 års försök utgav Alström en folkskrift om hur "jordpäron" skulle odlas. Efter ytterligare 6 år kunde han rapportera om flera lyckade försök på flera håll.

Bl. a. hade en bonde i Göteborgstrakten, som fått lite sättpotatis, fått en sådan skörd att den räckte under vintern. Ännu bättre gick det tredje året, då han sålde så mycket att inkomsten räckte till alla utgifterna och ändå hade han jordpäron över till mat och utsäde.

Det skulle dock dröja länge efter Alströms tid man lyckades övertyga gemene man i Sverige om att potatis var bra, trots hungersnöd.

På 1740-talet experimenterade vetenskapskvinnan Eva Ekeblad med potatis på sin gård Stäket. Hennes studier resulterade i upptäckten av potatismjölet, som kunde användas både som puder och i matlagning. Hennes forskning presenterades på för Kungliga Vetenskaps-akademien den 5 november 1748. Arbetet ansågs så pass viktigt att hon invaldes som första kvinna i akademien. Odling av potatis ökade under andra hälften av 1700-talet.

Den stora populariteten kom först på 1800-talet då kunskapen om användning till annat istället för spannmål, som behövdes bättre till brödbakning.

Svagåren

Mögelangrepp på potatis var en orsak till de svältkatastrofer – svagåren – i norra Europa i slutet av 1860-talet. Redan på 1840-talet drabbades Irland hårt, vilket föranledde en kraftig utvandring till Nordamerika.

Sorter

Det finns många odlade potatissorter, t. ex. Bintje (från 1910), King Edward, Asterix, Early Puritan (registrerad i USA 1887, lanserad i Sverige på 1940-talet), Inova, mandelpotatis, Blå Kongo, Amandine och Magnum Bonum (numera borttagen ur den svenska sortlistan). För produktion av stärkelse (potatismjöl) finns särskilda sorter framtagna.

Utöver sorternas olika egenskaper – som storlek, form, tålighet mot sjukdomar, blaststorlek och konsistens mognar även knölnarna olika snabbt. T. ex. mognar den ovanligt tidiga potatissorten Swift på cirka 6 veckor, Rocket på cirka 8 och den traditionella Asterix på 10-12. Asterix och King Edward är exempel på sena sorter, som är populära att spara och äta under vintern och den kommande våren.

Ett populärt sätt att förkorta mognadstiden är att låta knölen ligga ljus innan utplantering så att den bildat groddar redan innan den hamnar i marken och får därför ett försprång. Samtidigt har den en mycket lång utvecklingstid och mognar långsamt.

Definitioner

Följande definitioner finns på potatis, beroende på tiden för skörd:

Primörpotatis

Potatis som förgrotts och odlats under plast eller vävtäckning och skördas med grön blast och skal som inte är moget.

Färskpotatis eller nypotatis

Potatis som skördats före fullständig mognad för försäljning direkt efter upptagning. Skalet kan lätt tas bort utan skalning. Säljs före 30 september i Sverige. Brukar kallas färskpotatis t.o.m. midsommar och nypotatis till sista september. I delar av Sverige och särskilt i Finland används bara ordet nypotatis. Det är numera vanligt med färskpotatis på svensk midsommar. De första kan vara mycket dyrare.

Sommarpotatis

Skördas skalmogen eller nästan skal-mogen, för försäljning direkt efter skörd.

Vinterpotatis

Har mognat och bildat fast skal och är lämplig för lagring innan försäljning.

Färsk potatis till jul

Man ska spara lite av förra årets skörd, som mitt i sommaren året efter, normalt börjat grodda sig. Om man sätter den sparade potatisen sent (traditionsenligt midsommar-aftonen), blir den inte färdig förrän mycket sent på hösten. Man ska då hindra frysning genom att, sedan all blast vissnat, täcka med flera lager gamla tidningar, vissna löv, ris och dylikt. När potatis fryser spjälkas nämligen en del av dess stärkelse till sockerarter, vilket ger tinad potatis söt smak. Sedan kan man (traditionsenligt på julaftonens morgon) ta upp (omogen) färsk potatis till jullunchen.

Som livsmedel

Potatis kan användas till: Chips. Bakad. Gratäng. Hasselbacks. Janssons frestelse. Klyft. Kokt. Kroppkakor. Pitepalt. Pommefrites. Bullar. Kroketter. Mos. Plättar. Sallad. Raggmunk. Råraka.

Potatisflingor och -mjöl

Potatisflingor fungerar som utfyllnad i billigare produkter. Potatismjöl är torkad potatis-stärkelse och används främst som bindemedel och förtjockningsmedel. Men även till spolning av isen i ishockeyspel.

Världsproduktion

1. CHN	95 515 000	25,02%
2. IND	46 395 000	12,16%
3. RUS	31 501 354	8,25%
4. UKR	23 693 350	6,21%
5. USA	20 056 500	5,25%
6. TYS	11 607 300	3,04%
7. BNG	8 950 000	2,34%
8. FRA	8 085 184	2,12%
9. POL	7 689 180	2,01%
10. NED	7 100 258	1,86%
11. BLR	6 279 715	1,65%
12. GBR	5 911 000	1,55%
13. IRN	4 717 266	1,24%
14. PER	4 704 987	1,23%
15. ALG	4 673 516	1,22%
Totalt	381 682 143	100%

Sverige

Totalskörden av matpotatis i Sverige var 930 970 ton 1984 och 525 300 ton 2006. Hektarskörden varierade mellan 18 450 kg/ha 1975 och 36 870 kg/ha 1993. Beroende på växtplats (län) varierar normskörden för matpotatis i Sverige på 15-34 ton/ha (2011).

Stärkelsepotatis ger större skördar, upp till 37 ton/ha.

2012 fick Skåne län högst hektarskörd, 43 210 kilo.

Arealen för potatisodling i Sverige har halverats sedan 1970-talets början.

Ris

Frön från de enhjärtbladiga växterna *Oryza sativa* (asiatiskt ris) och *Oryza glaberrima* (afrikanskt ris).

Risgrynen, är basmat för hälften av jordens befolkning. Risplantan är en ettårig, cirka 1 meter hög sträväxt med långa blad och enblommiga småax i en hängande vippa. Efter vete är ris det mest odlade sädeslaget i världen.

I stora delar av Asien äts ris mer eller mindre dagligen. Ris kan ge mat till fler människor per area än majs och vete, så i länder med tillräcklig vattentillgång för risodling är den en bra gröda för att ge mat åt många människor.

Ris kan användas för att tillverka mjölkersättning för allergiker och veganer. Rismjölken är naturligt söt.

Historik

Ris har under mycket lång tid använts av människan.

Det kommer från området kring Pärfloden i södra Kina för 8 200-13 500 år sedan.

Odling

Bergsris odlas på vanlig åkermark, sumpris måste växa på vattendränkta fält. Merparten av världens risodlingar är sumpris.

Risodling är normalt mycket arbetskrävande. Det finns över 1 000 risvarianter.

I maj eller början av juni börjar odlingsåret. Då töms fälten på vatten och odlingsjorden plöjs och

bearbetas med vattenbufflar eller maskiner. Därefter fylls åkerfälten med en knapp decimeter vatten. Sedan sår man riskornen som får gro i en vecka innan fälten återigen torrläggs. Fälten gödslas med en blandning av naturgödsel och konstgödsel. Efter ungefär en vecka släpps vatten in i fälten igen. I takt med att plantan växer fylls fälten mer och mer med vatten; de översta delarna av plantan måste alltid vara över vattnet.

När riset odlas behöver det sol, näring, vatten och syre.

Näring får riset från de bördiga jordarna som finns där floder ofta översvämmar och för med sig slem.

Det risodlande asiatiska småjordbruket är en av jordens vanligaste jordbrukstyper. Oftast odlas riset för familjens egna behov, men i t. ex. Myanmar och Thailand är riset också en viktig exportvara.

Asien står för över 80% av all risodling, men även i t. ex. Sydamerika och i Väst- och Östafrika finns omfattande risodlingar. Ris odlas även i södra USA och i flera andra I-länder, som Italien. Då är riset en handelsgröda och odlingen sker med maskiner. Det finns stora odlingar runt många flodslätter, t. ex. Ganges, Brahmaputra, Irrawaddy i Myanmar, Mekong och Yangtze i Kina.

Odlas framförallt i södra och sydöstra Asien.

Somrarnas monsunregn är viktiga när man odlar låglandsris som kräver enorma mängder vatten. 90% av allt ris är låglandsris.

Skördarna

Man kan få två skördar låglandsris per år. På höglandet får man bara en skörd. En hektar ger cirka två ton ris per skörd.

Växtförädling

Nya effektivare rissorter konkurrerar ut alla de andra sorterna. Så det kanske bara finns ett fåtal rissorter kvar om ett tag om vi har otur. Det har finansierats av Rockefeller Foundation och FAO (Food and Agriculture organization).

Risodlingens ekologi

Lågland, regnbevattnat; klarar översvämning och torra, föredrar mediumdjup och vattentäckning

Lågland, konstbevattnat; odlas både under den våta och torra säsongen

Djupvatten; även känt som flytande ris

Kustnära våtmark

Upplandsris, välkänt för sin tolerans mot torra.

Vildris

Vildris (*Leersia oryzoides*) tillhör inte släktet *Oryza* utan är växt inom släktet *Leersia*.

Vildris odlas också som mat och dess korn är långsmala och gråsvarta. I en nordamerikansk kontext kan vildris syfta på indianrissläktet, varav flera arter historiskt använts som människomat, men numera mest som fågelmat.

Risets uppbyggnad

Riset kan bli mellan en och två meter högt och är ett upprätt strå med långa smala blad. Bladen är glatta på undersidan och strävåriga på ovensidan. Strået har i genomsnitt 20-30 sidoskott och på varje skott finns en blomvippa som kan ha, eller vara utan borst. Det finns i genomsnitt 70-80 riskorn i varje vippa.

Riskornet, som är ovalt och tillplattat, är risets frukt. Kornet är sammanvuxet med blomfjällen och de är riskornets hårda skal. Innanför skalet finns ett lager som består av en grå hinna, silverhinnan, som innehåller mycket B-vitaminer och mineralämnen. Innerst sitter den stärkelsesrika riskärnan.

Riskorn finns i många färger som vitt, gult, grått, rött eller svart.

Rissorter

Risgrynets egenskaper skiljer sig mellan olika sorter och den efterbehandling som sker vid skörden. Framst är skillnaderna hur mycket risgrynet klibbar efter kokning. Man delar upp riset i olika sorter beroende på dess form. De olika namnen man sedan ger riset beror oftast på hur man har behandlat det. Vitt ris är polerat; det vill säga att man förutom att ha skalat riset också har polerat bort silverhinnan. Mycket av risets näringsämnen, proteiner och vitaminer försvinner då. En teknik för att få vitt ris och samtidigt behålla risets nyttiga

egenskaper är att ångtrycksskala riskornet, detta kallas parboiled. Processen innebär att en del av silverhinnans näringsämnen, proteiner och vitaminer ångas in i kärnan och blir kvar i riskornet även efter skalning och polering.

Ris delas upp i olika kvalitéter beroende på hur hela riskornen är. En låg andel trasiga korn innebär att riset har hög kvalitet.

Långkorniga

Råris är skalat med silverhinnan kvar.

Fullkornsris är en form av råris, som behandlats för att korta koktiden. Det som skiljer fullkorns- och råris från vitt ris är att endast det yttersta av skalet runt riskornet tagits bort, vilket gör det mer fiberrikt. Det används som skalat ris och klibbar inte.

Jasminris kommer från Thailand. Den aromatiska jasminsmaken finns naturligt i riset och det har en lätt blommig doft. Det används bl. a. till maträtter som äts med pinnar.

Basmatiris är en liten långkornig rissort med nötliknande doft. Namnet Basmati betyder "välldoftande" på hindi. Basmatiris har odlats traditionellt i Indien och Pakistan i över 8 000 år. Det kan bara skördas en gång om året och lagras sedan för att få rätt smak. Basmati finns i en brun och en vitt variant.

Mellankorniga

Två italienska sorter som jag aldrig hört talas om.

Rundkorniga rissorter

Avorioris (avorio är elfenben på italienska) är en italiensk, rundkornig rissort som behandlats enligt en speciell metod. Det oskalade riset värms i vatten i cirka 2 timmar, sedan därefter tryckbehandlas det.

Det gör att "silverhinnans" vitaminer och mineral pressas in i riskärnan och riset får sin speciella gula färg. Behandlingen gör också att det bildas en hårdare hinna utanpå riskärnan vilken gör att smak- och näringsämnen bibehålls. Avorioris har därför ett högre näringsinnehåll och håller dessutom längre än vanligt vitt ris. Avorioris är luftigare och mindre klibbigt än det vanliga vita riset och specialbehandlingen gör koktiden kortare. Avorioris passar bra i risotto, sallader och pudding.

Arborioris är italienskt rundkornigt. Det används för risotto och gröt.

Grötris är ett ganska stort runt risgryn som används till t. ex. risgrynsgröt, puddingar. Grötris sväller mest och klibbar ihop mycket vid kokning.

Användning

Matlagning

Ris kan kokas eller ångas. 1 del ris och 2 delar vatten kokas tills allt vatten kokat in, alternativt kan riset kokas i mycket vatten tills det är färdigt och vattnet hålls av.

Basmatiris bör sköljas i vatten innan det kokas.

Risrätter:

Risotto, risgrönsgröt, sushi,
Ris à la Malta, Nasi Goreng, paella.

Annat

Rismjöl är nästan ren stärkelse, utan allergener, så det används bl. a. till produkter för spädbarn.

Ris har även en bra uppsugningsförmåga och kan därför användas vid vatten- och fuktskadereparation för t. ex. mobiltelefoner.

Att kasta ris på brudparet då de kommer ut ur kyrkan efter vigseln är en symbolisk gest som anses ge fruktsamhet och rikedomar till hemmet och har länge varit en klassisk tradition. På senare tid har dock annat än ris börjat kastas då riset inte är bra för fåglar som hittar det på backen.

Produktion och handel

Topplista rårisproducenter – 2005
(miljoner ton)

Kina: 185, Indien: 129,
Indonesien: 54, Bangladesh: 40
Vietnam: 36, Thailand: 27
Myanmar: 25, Filippinerna: 15
Brasilien: 13, Japan: 11

Världen Totalt 619

Världens risproduktion har stadigt ökat från cirka 200 miljoner ton av råris 1960 till 600 miljoner ton 2004. Polerat ris väger cirka 68% mindre än råriset. 2004 var världens ledande producenter Kina (31%), Indien (20%) och Indonesien (9%).

Bara 5-6% av det odlade riset kommer ut på världsmarknaden. De tre största exportländerna är Thailand (26%), Vietnam (15%) och USA (11%). De tre största importländerna är Indonesien (14%), Bangladesh (4%) och Brasilien (3%).

Majs

Majs (*Zea mays*) är en ettårig, upp till 6 meter hög art i familjen gräs. Det var Christofer Columbus som tog majsen till Europa.

Majs är en kulturväxt medan de vilda släktingarna benämns teosint. Enligt vissa fynd påbörjades odlande av majs i Sydamerika och Mexiko redan för 10 000 år sedan.

Hanblomställningen sitter i toppen av plantan och honblomställningarna, som blir majscolvar, i bladvecken. Frukterna, majsbornen, är mycket stärkelsrika. Strået är mærgfyllt. Majsen domesticerades i Centralamerika, och hade vid européernas ankomst spritt sig till stora delar av Nordamerika.

Underarter i urval

Majskolvar av olika sorter.

Observera skillnaderna i storlek och färg.

Blommande majs.

subsp. *mays* - representerar den odlade majsen.

Grupper

Den odlade majsen delas in i sortgrupper beroende på användning:

Flintmajs (*Z.mays Indurata*-Gruppen)

Mjölmais (*Z.mays Amylacea*-Gruppen)

Popmais (*Z.mays Microsperma*-Gruppen)

Prydnadsmajs (*Z.mays Japonica*-Gruppen)

Sockermajs (*Z.mays Saccharata*-Gruppen)

Tandmajs (*Z.mays Dentiformis*-Gruppen)

Odling och användning

Majs odlas i tropiskt, subtropiskt och tempererat klimat i de flesta delar av världen. Det finns tusentals majs sorter som passar att odla under olika betingelser och för olika ändamål. Majs är näst efter vete och ris det viktigaste och mest spridda sädeslaget i världen. Det är också den första växt i odling för vilken genmodifierade varianter utgör en signifikant andel av den odlade arealen.

Majs innehåller inte gluten och majs mjöl är därför ett bra alternativ till vetemjöl för de som lider av celiaki.

Popcorn, ett av världens populäraste snacks, görs genom att värma torkade majsborn i het vegetabilisk olja och vänta på att kornen ska börja "poppa" (puffas). Det som händer under denna process är att kornen vänds ut-och-in.

Det förekommer att majsen skördas innan den blivit fullvuxen. Den kallas då minimajs och är så pass mjuk att man äter den hel med kolv och allt.

Polenta är små gryn framställda av majsbornets kärna. Av polenta görs bland annat gröt och denna majsgröt är nationalrätt i norra Italien.

I Korea gör man ett te av majs som heter Oksusu cha.

Majsodling i Sverige

Majsen infördes troligen på 1800-talet till Sverige av entomologen Carl Johan Schönherr.

Linnéaposteln Daniel Rolander noterar i sin resa genom Sverige 1754 att man i Helsingborg malde majs. Majs odlas främst i Skåne och södra Sverige. Under 2010 beräknades avkastningen av en hektar i Skåne vara cirka 5 600 kg. Under 2018 producerades totalt 4 600 ton majs i Sverige, det är en dramatisk minskning jämfört med år 2017 då cirka 8 800 ton producerades.

Världsproduktion

Topp 10 producenter av majs 2018

1. USA 392 450 840
2. Kina 257 173 900
3. Brasilien 82 288 298
4. Argentina 43 462 323
5. Ukraina 35 801 050
6. Indien 30 253 938
7. Indonesien 27 820 000
8. Mexiko 27 169 977
9. Rumänien 18 663 939
10. Kanada 13 884 800

Majsen kan skördas innan den blivit fullvuxen. Då kallas den minimajs.

Pasta

(ungefär deg, gröt)

Finns både som färsk (pasta fresca) och torkad (pasta secca) samt med ägg (pasta all'uovo) och utan.

I väst görs pasta vanligen på durumvetemjöl, i öst används vetemjöl med mindre gluten. I glutenfri pasta ersätts vetet bl. a. med bovete eller majsmjöl. Under 2000-talet finns över 600 pastasorter i världen.

Sverige

I Sverige innehåller nästan alltid torkad pasta bara durumvete, i vissa fall vetemjöl. Särskilt färsk pasta brukar även innehålla ägg.

Pasta började konsumeras i Sverige under 1500- eller 1600-talet. Eftersom vete var svårödlat i norr var pasta lyxmat som först nådde hovet och i allmänhet bara äts vid festliga tillfällen. Under 1930-talet började Sverige på allvar att tillverka pasta industriellt, något man tidigare mest hade importerat.

Åtminstone fram till mitten av 1900-talet kallades all pasta i Sverige för makaroner eller makaroni. Under 1930-talet lanserades onsdagen som pastadag och kallade den makaronsdag. Kampanjen pågick i cirka 30 år.

Under 1950-talet blev idealmakaroner standardpasta. Därefter började makaroner syfta på just idealmakaroner och under följande decennier etablerades pasta långsamt som samlingsnamn. Från 1960-talet blev pasta

allt vanligare bland svenskar, särskilt som den gick snabbare att tillaga än potatisen. 1961 kom snabbmakaroner. Särskilt under 1980-talet blev det populärt med olika pastasorter, när Italien vann fotbolls-VM 1982 och svenskarnas ökade intresse för Italien som semesterland. 1986 skrev Lasse Holm hitlåten Cannelloni, Macaroni, med bl. a. olika pastasorter i texten.

Vanliga pastasorter

Bucati är spiralformade rör

Cannelloni är stora rör, som kan fyllas med t. ex. köttfärsås, spenat eller bacon.

Castellani är inspirerad av medeltida hovdamers kjolar och uppfanns 1987.

Farfalle (fjäril) är fyrkantiga pastabitlar som i mitten klämts ihop till veckad, fjärilslig form.

Fettuccine (bandpasta eller bandspagetti) är långa som spaghetti men platta som nudlar. Ordet är norditalienskt. Se tagliatelle nedan.

Fusilli (spiraler) är korta och formade som enkel- eller dubbelspiral. Har fått namn av de spolar som man brukade linda upp ulltråden på.

Gnocchi (benknotor) är ovala pastaklimpar gjorda med potatis eller mannagryn (semolina) i degen, påminner om kroppkakor eller knödel.

Avser även små knubbiga pasta-snäckor med inspiration från potatisprodukten.

Lasagne är benvita pastaplatlor till rätten med samma namn.

Linguine är platt som fettuccine men smal som spaghetti. Oftast fullkornsvarianter.

Maccheroni/maccaroni (makaroner) är korta krökta rör.

Paglia e fieno (halm och hö) är en blandning av gulvit och grön spaghetti (se färgad).

Papardelle är breda tagliatelle.

Penne är, grova som fingrar, snett avskurna. Penne = fjäderpenna.

Penne rigate är räfflade penne. Regionalt i Italien kallas den även spole ("spolar") och maltagliati ("dåligt skurna").

Ravioli är pastakuddar med olika fyllning, t. ex. köttfärs och tomatås.

Spagetti är långa pastatrådar.

Strozzapreti betyder präststrypare och är korta tvinnade smala plattor.

Tagliatelle är syditalienska för fettuccine. Enligt en legend blev en hovkock inspirerad av långt hår.

Tajarin är tagliatelle med extra mycket ägg; ordet är regionalt och de äts speciellt tillsammans med vit tryffel.

Tortellini är små hattar, fyllda med t. ex. ost, spenat eller kött.

Tortelloni är stora tortellini.

Det traditionella sättet att göra en pastadeg är att göra ett "berg" av finmalet mjöl, göra en grop och knäcka i ägg. Lite salt och olivolja tillsätts. Degen knådas jämn.

Färgad pasta

Vanlig pasta har en gräddvit till lätt gulaktig färg.

Olikfärgad pasta fås genom av främst naturliga födoämnen.

- Grönt – spenat eller basilika
- Rött – tomatpuré
- Svart – bläck från bläckfiskar
- Orange – morot
- Brunt – kakao
- Gult – saffran eller curry

Tricolor (trefärgad) är när gräddvita, röda och gröna t. ex. fusilli, är blandad i en påse.

Pärlor

En gammal klasskompis lade ut en bild på Instagram, något pyttelitet vitt i dotterns hand. En pärla. Hittad i en mussla på hemgjord pizza. Hade kunnat bli farligt eftersom pärlor blir fullt hårda direkt i musslan.

Vad är en pärla?

Pärlor är hårda och produceras i den mjuka vävnaden i främst sötvattensmusslor och saltvattenostron.

Pärlor är inte ädelstenar, men ibland räknas de som det. De består av pärlemor, som främst består av kristallin kalciumkarbonat (CaCO_3).

Hur pärlor bildas

När något irriterar musslans vävnader börjar den, för att skydda sig, lägga på flera lager av pärlemor, som till slut bildar en pärla.

Olika slags äkta pärlor

Pärlor som skapats naturligt i havet (saltvatten) kallas äkta pärlor och de som bildats naturligt i sötvatten (sjöar) kallas äkta sötvattenpärlor.

Odlade sötvattenpärlor

I en levande mussla lägger man ett främmande föremål samt en bit av en annan mussla. Då startar bildningen av en pärla. Sötvattenpärlor odlas främst i Sydostasien och Kina.

Saltvattenpärlor

De är oftast helt runda och finns främst i Kina och Japan. Föroreningar av haven gör det allt svårare att få fram fina pärlor från saltvattensmusslor och p.g.a. deras sällsynthet har pärlorna blivit jättedyra. De kan vara vita, kräm vita eller svagt rosa.

Färgade pärlor

Färgen på äkta och odlade pärlor varierar beroende på vilken mussla de kommer ifrån. Det finns allt ifrån vita, rosatonade, gråa till svarta.

Pärlor gjorda av sten finns av flera sorter, t. ex. Rodonit (röd/rosa),* Rosenkvarts (röd/rosa), Malakit (grön), Azurit (blå), Turkoser, Hematit (svart-svart/grå) och Lapis lazuli (blå).

Det finns även formade pärlor, t. ex. hjärtan.

Olika slags oäkta pärlor

De mest kända oäkta pärlorna är förmodligen Majoricapärlan. En glas-kula får ett överdrag av en kemisk lösning.

Andra oäkta pärlor är träpärlor, plastpärlor och snäckskalepärlor. Den sistnämnda har en pärlemorkula som kärna och doppas också i kemisk lösning.

Äkta eller oäkta pärla?

Äkta pärlor är sträva, de är uppbyggda av överlappande kristaller av ämnet aragonit.

Oäkta pärlor har en glatt yta.

TEXT: Stina Palm

KÄLLA: lyxbling.se, guldsmedrudholms.com, Youtube

Plast

Plast

I Öbackabrus nr 36, september 2022, finns en artikel med basfakta om plast.

Bearbetning

Plastbearbetning är den process som formar plastråvaran till färdig produkt. Det finns fyra huvudmetoder; formsprutning, strängsprutning, formpressning och gjutning.

Formsprutning påminner om strängsprutning då man ofta också använder en cylinder med matarskruv där lättflytande plast fylls på.

Skillnaden är i det sista steget: istället för att tvingas genom munstycket så sprutas den lättflytande plasten istället in i en kall form. Under formsprutning används tryck upp till 1000 bar medan strängsprutning som högst når cirka 50 bar.

När den smälta plasten (smältan) kylts ned och stelnat så öppnar sig formen och inuti finns den härdade slutprodukten. Formsprutning är den viktigaste metoden för att tillverka

produkter bestående av termoplast men kan också modifieras för tillverkning av härdplast.

Strängsprutning går ut på att man håller mer eller mindre lättflytande plast i en cylinder med en ”matarskruv”. Denna skruv roterar och tvingar ut den lättflytande plasten genom ett munstycke i slutet på cylindern, där plasten kyls ner och bildar sin slutgiltiga form.

Produkten som skapas kommer att hela tiden matas ut ur munstycket vilket resulterar i en effektiv produktion av slutprodukten. Vanliga produkter är slangar, rör, kabelmantlar, skivor, fibrer etc.

Formpressning är en teknik som främst används för härdplastformning. Plastmassan hålls i den öppna formen, formen stängs och värme och tryck härdar plasten. Vanligen används hårt stål. Vid stora formar är det vanligt att använda hållare av seghärdat material som hållardel och hårda insatser där behovet av hållbarhet för nötning är störst.

När man gjuter häller man den flytande plasten i gjutformar och låter den kallna och stelna. Detta är en av de enklare metoderna att bearbeta plast.

När man tillverkar termoplastiska detaljer, hellre än att skapa hela objekt, köper man in plast i form av granulat. Granulatet smälts, formas och tillåts stelna innan man får fram den färdiga detaljen. Sätten att forma plasten skiljer sig beroende på material, form (utseende) och önskade egenskaper.

Tyg

Tyger av konstmaterial är normalt skapat av polyamider som nylon och liknande plaster. De har fått stor användning, inte minst för arbets- och fritidskläder, och har också påverkat modet. Skyddskläder som förkläden och overaller består ibland av hela plastmaterial i stället för plastväv.

WCT är en polyestertextil som känns igen på sin glansiga rätsida. Tyget är trikå och har ruggad avigsida. Det används ofta i träningskläder

som träningsoveraller, overaller och kortbyxor. Namnet WCT är hämtat från den tidigare internationella tennisturneringen World Championship Tennis. Det var sannolikt i den turneringen tyget introducerades i sportsammanhang för första gången, varefter man sedan dess använder uttrycket WCT i Sverige när man hänvisar till denna variant av tyg. Det var varumärket Adidas som initialt blev mest känt att använda WCT-textil, men de flesta tillverkare av främst tennisoveraller följde snabbt upp såsom italienska varumärken.

KÄLLA: Wikipedia, uddeholm.com

PAPPER OCH STYGN

